

ДОВІРА У ФІДУЦІАРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: РУДИМЕНТ ЧИ КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА

Трубаков Євген Олександрович,

orcid.org/0009-0006-1005-0046

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

відділу приватноправових досліджень

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз

Національної академії наук України

Стаття присвячена аналізу концептуальної ролі довіри у структурі фідучіарних правовідносин та визначенню перспектив розширення сфери застосування цього інституту в контексті рекодифікації цивільного законодавства України. Нинішній Цивільний кодекс України та проєкт нового Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) обмежують використання конструкції фідучіарних обов'язків нормами корпоративного права, не поширюючи її на класичні приклади фідучіарних відносин у приватному праві, зокрема між адвокатом і клієнтом, агентом і принципалом, опікуном і підопічним, лікарем і пацієнтом. Така невідповідність між вузьким законодавчим підходом і доктриною, підтриманою Верховним Судом, породжує концептуальну колізію щодо статусу довіри: чи є вона конститутивною ознакою цих правовідносин, чи лише супутньою.

Метою дослідження є доведення, що інституційне місце фідучіарних відносин і можливість поширення їх на інші сфери залежать від включення довіри до їх концептуальної структури. Об'єктом дослідження є фідучіарні правовідносини у приватному праві, а предметом – категорія довіри як потенційний конститутивний елемент. Методологічну основу становлять загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, системно-структурний) і спеціально-юридичні методи: формально-юридичний, порівняльно-правовий та історико-правовий.

У ході дослідження запропоновано нове бачення сутності фідучіарної довіри: ознаки відсутності контролю, залежності та невизначеності дій властиві самим фідучіарним правовідносинам, а не довірі окремо. Розмежовано пропрієтарну (речову або майнову) та міжособистісну концепції фідучіарного права за роллю довіри: в першій вона лише технічний елемент передачі інтересів, у другій слугує концептуальною основою взаємодії сторін. Аргументовано, що ключовою рисою фідучіарних відносин є одностороннє позитивне очікування вразливої сторони щодо незаподіяння шкоди фідучіаром, що відрізняє їх від договірних, побудованих на взаємних очікуваннях. Виокремлено парадокс національної моделі – тяжіння судової практики до міжособистісного розуміння при одночасному законодавчому звуженні інституту до корпоративної сфери.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні розуміння природи фідучіарних правовідносин та систематизації двох основних підходів – пропрієтарного і міжособистісного. Практичне значення визначається пропозицією закріпити положення про фідучіарні обов'язки в окремій главі підрозділу 2 розділу III книги п'ятої Цивільного кодексу України, що може бути враховано при проведенні рекодифікаційного процесу.

Ключові слова: рекодифікація цивільного законодавства, фідучіарні правовідносини, довіра, концепція фідучіарних правовідносин, захист права власності, траст.

Trubakov Yevhen. Trust in fiduciary relationships: vestige or conceptual core

This article examines the conceptual role of trust within the framework of fiduciary legal relationships and identifies prospects for expanding the scope of application of this institution in the context of the recodification of Ukraine's civil legislation. The current Civil Code of Ukraine and the draft of the new Civil Code of Ukraine (Code of Private Law) restrict the application of the concept of fiduciary duties to the provisions of corporate law, without extending it to classic examples of fiduciary relationships in private law, in particular between lawyer and client, agent and principal, guardian and ward, doctor and patient. This discrepancy between the narrow

legislative approach and the doctrine upheld by the Supreme Court gives rise to a conceptual conflict regarding the status of trust: is it a constitutive feature of these legal relationships, or merely an incidental one?

The aim of the study is to demonstrate that the institutional place of fiduciary relationships and the possibility of extending them to other spheres depend on the inclusion of trust within their conceptual structure. The object of the study is fiduciary legal relationships in private law, and the subject is the category of trust as a potential constitutive element. The methodological basis consists of general scientific (analysis, synthesis, induction, systemic-structural) and specialised legal methods: formal-legal, comparative-legal and historical-legal.

The study proposes a new understanding of the essence of fiduciary trust: the characteristics of the absence of control, dependence and uncertainty of actions are inherent in fiduciary legal relationships themselves, rather than in trust alone. A distinction is drawn between the proprietary and interpersonal concepts of fiduciary law based on the role of trust: in the former, it is merely a technical element of the transfer of interests; in the latter, it serves as the conceptual basis for the interaction between the parties. It is argued that the key feature of fiduciary relationships is the vulnerable party's unilateral positive expectation that the fiduciary will not cause harm, which distinguishes them from contractual relationships, which are based on mutual expectations. The paradox of the national model is highlighted: the tendency of judicial practice towards an interpersonal understanding, whilst legislation simultaneously restricts the institution to the corporate relations.

The theoretical significance of the work lies in deepening the understanding of the nature of fiduciary legal relationships and systematising the two main approaches – the proprietary and the interpersonal. The practical significance lies in the proposal to enshrine provisions on fiduciary duties in a separate chapter of Sub-section 2 of Section III of Book Five of the Civil Code of Ukraine, which may be taken into account during the recodification process.

Key words: *recodification of civil legislation, fiduciary relationships, interpersonal trust, conception of fiduciary relationships, protection of property rights, trust.*

Починаючи з 2019 року, коли Кабінетом Міністрів України була утворена робоча група [1], триває рекодифікація цивільного законодавства України. Результатом цієї роботи є подання до Верховної Ради України проекту Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) [2]. Як і чинний Цивільний кодекс України [3], в якому термін «фідуціарні обов'язки» використаний лише один раз в контексті обов'язків посадових осіб товариства у частині другій статті 99-1, проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) також передбачає закріплення цього терміну у статті 110, де визначено, що «посадова особа товариства має обов'язки перед товариством, визначені законом, зокрема щодо належного, добросовісного та ефективного управління товариством (фідуціарні обов'язки)» [2]. Таким чином, продовжується традиція обмеження використання інституту фідуціарних правовідносин корпоративним правом, без поширення на інші правовідносини, які виникають, наприклад, між адвокатом та його клієнтом, агентом (представником) та його принципалом, підопічним та опікуном

або піклувальником, лікарем та його пацієнтом, які І. Лейб, Де. Л. Понет та М. Серота називають «класичними прикладами фідуціарних відносин у приватному праві» [4, с. 705]. Така невідповідність між обмеженим вітчизняним законодавчим підходом і широким доктринальним розумінням, з одного боку, а також практикою Верховного Суду, в якій послідовно вказується на довірчий характер фідуціарних відносин, з іншого, породжує концептуальну колізію, що потребує наукового розв'язання. Головним питанням цієї колізії є роль категорії довіри у структурі відповідних правовідносин: чи є вона їх конститутивним елементом, або лише супутньою характеристикою.

Метою цієї статті є продемонструвати, що місце інституту фідуціарних правовідносин, а також можливість його поширення на інші сфери суспільних відносин, залежить від того, чи включається довіра до складу концепції фідуціарних правовідносин. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: критично проаналізувати наявні в доктрині визначення фідуціарної

довіри й виявити їх недоліки; розмежувати пропріетарну та міжособистісну концепції фідучіарного права за критерієм ролі довіри в кожній з них; визначити ознаки, що дозволяють відмежувати фідучіарні правовідносини від договірних і деліктних; сформулювати пропозиції щодо удосконалення регулювання інституту фідучіарних обов'язків. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, системно-структурний метод) та спеціально-юридичні методи: формально-юридичний – для тлумачення норм Цивільного кодексу України та проекту оновленого Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного); порівняльно-правовий – для зіставлення вітчизняного підходу з доктринальними підходами країн загального права; історико-правовий – для відзначення тенденцій еволюції доктрини фідучіарних правовідносин.

Необхідно відзначити, що довіра є надзвичайно складною категорією для аналізу і закріплення у правових нормах. Професор Р. А. Майданик з цього приводу влучно відзначив, що «довіра як почуття впевненості є такою категорією, яка не піддається правовій оцінці й нормативному закріпленню» [5, с. 34]. Попри таку жорстку, хоча й справедливу, характеристику довіри, як у доктрині, так і в судовій практиці фідучіарні відносини й надалі описуються як такі, що включають довіру як один із ключових елементів.

Переоцінивши власні аргументи, професор Р. А. Майданик пише, що будь-які фідучіарні правовідносини (в тому числі ті, що виникають між управителем та вигодонабувачем, довірцем та представником, господарським товариством і його виконавчим органом, адвокатом і його клієнтом тощо) засновані на особливій, фідучіарній довірі [6, с. 40]. Зміст такої довіри автор розкриває через посилання на роботу Г. В. Буяджи, яка писала, що «під «фідучіарною» («особливою» або «надлишковою») довірою необхідно розуміти такий ступінь довіри, коли одна особа може надати іншій особі повноваження на вчинення фактичних та юридичних дій без конкретизації їх

змісту, за відсутності можливості повного контролю за їх реалізацією або за інших умов, коли така особа свідомо ставить себе у залежність від іншої особи» [7, с. 11]. В судовій практиці, наприклад, поширеним¹ є посилання на постанову Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04.12.2018 у справі № 910/21493/17, де у пунктах 31, 32 зазначається, що «Суд виходить з того, що згідно з вимогами статті 92 Цивільного кодексу України особи, які виступають від імені юридичної особи, зобов'язані діяти не лише в межах своїх повноважень, але й добросовісно і розумно. З огляду на положення наведеної норми Суд звертає увагу на *довірчий характер відносин (курсив мій – Є. Т.) між господарським товариством та його посадовою особою (зокрема директором чи генеральним директором) [...]*» [8].

В літературі зазначається, що доктрина фідучіарних правовідносин еволюціонувала з плином часу. Якщо зародилася вона у відносинах трасту (довірчого управління майном) між трасті (довірчий власник) та бенефіціаром, то згодом сфера застосування розширилася, оскільки «суди, законодавчі органи та науковці визнали концепцію фідучіарних відносин корисною для визначення обов'язків та відповідальності між сторонами», та наразі застосовуються до відносин між «трасті (довірчим власником) та бенефіціарами, агентами (представниками. *Коментар мій – Є. Т.) та принципалами, адвокатами та клієнтами, лікарями та пацієнтами, батьками та дітьми, роботодавцями та працівниками, виконавцями [заповіту] та спадкоємцями, директорами та акціонерами» [9].*

Враховуючи сфери використання фідучіарної доктрини важко погодитися, що у всіх випадках фідучіарна довіра є конститутивним елементом цих правовідносин. Наприклад, важко припустити, що між посадовою особою та юридичною особою взагалі може виникати довіра, оскільки остання є лише

¹ Див., наприклад, постанови Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19.03.2026 у справі № 916/3821/21; від 02.02.2026 у справі № 910/680/20; від 26.03.2026 у справі № 910/13325/21.

юридичною фікцією. Щодо існування довіри між сторонами можуть виникнути сумніви і у випадках, коли клієнту призначається безоплатний адвокат, наприклад, в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Пацієнт може навіть і не знати особи лікаря, якщо він або вона перебувають не у свідомості, проте потребують невідкладної медичної допомоги. Ця обставина також виключає фактор довіри у таких відносинах. Можна припустити, що і бенефіціар трасту може не довіряти трасті (довірчому власнику або управителю майна) у тих випадках, коли особа бенефіціара і засновника трасту є різними. Між батьками та дітьми можуть виникати суперечки і відсутність довіри щодо способу, яким батьки розпоряджаються особистим майном їх дітей до досягнення ними повноліття.

Чи означає викладене, що фидуціарна доктрина зовсім не потребує категорії довіри? Відповідь на поставлене питання є негативною. Річ у тім, що правовідносини не можуть існувати без довіри, зокрема й договірні, у яких вона здебільшого заміщується формалізованим набором правил щодо того, хто, у який строк і за яку ціну повинен вчинити певні дії та яку відповідальність нестиме за їх порушення. Жоден договір не буде укладений, якщо сторони наперед будуть знати про його неминуче порушення, адже це не матиме жодного економічного сенсу для них. Довіра присутня у фидуціарних відносинах, проте може виконувати різні концептуальні ролі.

Перш за все необхідно відзначити, що запропоноване доктринальне визначення фидуціарної довіри має певні недоліки. Зокрема зазначається, що вона характеризується ситуацією, коли одна особа може надати іншій особі повноваження на вчинення фактичних та юридичних дій без конкретизації їх змісту, за відсутності можливості повного контролю за їх реалізацією або за інших умов, коли така особа свідомо ставить себе у залежність від іншої особи. Такі фактори як відсутність контролю (наприклад, у відносинах адвоката з клієнтом або лікаря з пацієнтом, коли клієнт або пацієнт об'єктивно позбавлені достатніх знань,

необхідних для верифікації правильності дій та рішень надавачів послуг), залежність від іншої особи (наприклад, трасті, який переймає майновий титул на майно і здійснює управління ним, маючи відповідні обов'язки перед бенефіціаром) та неможливість повної конкретизації наперед (наприклад, корпоративні директори, які реалізують свою дискрецію при здійсненні управління компанією або товариством, і наперед неможливо наперед визначити весь набір правочинів, які їм доведеться вчинити від імені компанії, або законні представники малолітніх чи неповнолітніх) – це не характеристики довіри, а специфічні ознаки фидуціарних правовідносин. Фидуціарні відносини виникають саме там, де інструментарій деліктного та договірного права виявляється недостатнім для захисту прав бенефіціара. Така недостатність може бути зумовлена такими типовими обставинами, про які згадувала Г. В. Буяджи: по-перше, бенефіціар не має можливості контролювати фидуціара через брак спеціальних знань, часу або зацікавленості. Класичним прикладом відсутності зацікавленості, наприклад, у відносинах представництва є найм продавцем ріелтора для продажу нерухомості, щоб не займатися пошуком покупців самостійно. В такому випадку ріелтор діє як фидуціар; по-друге, він об'єктивно не здатен заздалегідь сформувати вичерпний перелік юридично значущих дій фидуціара, що дозволило б звести їхні відносини до суто договірної моделі. Наприклад, у відносинах між клієнтом та адвокатом, останньому спочатку необхідно ознайомитись з документами або справою, і тільки потім він зможе окреслити приблизний план дій, який, в свою чергу, може змінюватись в залежності від поведінки іншої сторони; по-третє, він може перебувати у відносинах залежності від фидуціара (зокрема, у випадку надання лікарем медичних послуг пацієнту).

Важливо відзначити, що вказаний вище перелік типових, або як їх ще називають «заснованих на статусі» (status-based), сфер виникнення та застосування фидуціарних правовідносин, в залежності від юрисдикції, не є однорідним. Іфат Нафталі Бен-Ціон, проаналізувавши

судову практику та доктрину чотирьох країн, а саме Великої Британії, Австралії, Сполучених Штатів Америки та Канади, стверджує, що відносини, які виникають між корпоративними директорами та юридичною особою, а також між адвокатом та клієнтом, у всіх вказаних юрисдикціях визнаються фидуціарними, натомість правовідносини між лікарями та пацієнтами, а також між батьками та дітьми, є предметом дискусії. Різниця полягає у тому, що Велика Британія та Австралія, а також США та Канада, тяжіють до різних концептуальних підходів розуміння фидуціарного права, які автор називає пропріетарна (майнова або речова) концепція (*proprietary conception*) та міжособистісна концепція (*interpersonal conception*) [10, с. 6–10]. Особливий інтерес становить те, що однією із засадничих відмінностей між запропонованими авторкою концепціями є роль, яку в кожній із них відіграє довіра.

Пропріетарна² концепція виходить з того, що фидуціарне право – це юридичний інструмент, що використовується для захисту матеріальних активів, які передані фидуціару. Ідея цієї концепції своїм корінням сягає як права справедливості (*equity law*), так і речового права (*property law*), а тому є зрозумілою та раціональною: фидуціари отримують владу та контроль над майном, або майновими інтересами бенефіціара, і такі повноваження обмежують бенефіціара³ у можливості захищати свої права, зокрема в частині забезпечення захисту активів. Захист активів здійснюється через заборону експлуатації майна чи майнових інтересів бенефіціара на користь власних інтересів фидуціара. В основі пропріетарної концепції фиду-

ціарного права знаходиться «унікальна ідея про те, що фидуціарам заборонено використовувати свою роль для просування власних інтересів» (фидуціарний обов'язок лояльності), що включає в себе заходи щодо запобігання використанню утримуваних активів у власних інтересах шляхом заборони конфлікту інтересів фидуціара із інтересами бенефіціара. Крім того, «основне припущення полягає у тому, що фидуціарне право в першу чергу розглядає ситуації, коли через унікальне становище фидуціара, динаміку влади у відносинах та інформаційні прогалини між сторонами, фидуціар може спробувати привласнити майно бенефіціара». У зв'язку з цим пропріетарна доктрина фокусує свою увагу на тому, яким чином фидуціар керував економічними інтересами бенефіціара. За такого підходу міжособистісним аспектам, зокрема вразливості та залежності однієї сторони від іншої, приділяється мінімальна увага, унаслідок чого відносини між батьками і дітьми (якщо спір фактично не зводиться до ситуації, коли батьки утримують майно дітей у трасті), а також між лікарем і пацієнтом (через відсутність виразного майнового інтересу) не розглядаються як фидуціарні. Правовідносини між адвокатом та клієнтом також розглядаються, переважно, як договірні із можливістю визначити обсяг застосування фидуціарних обов'язків договором з огляду на «хід ведення справ». Автор пише, що такий підхід є розумним, якщо «основним міркуванням є захист економічних інтересів клієнтів, а не захист добросовісності юристів». Головний акцент зміщується на встановлення факту здійснення фидуціаром влади та контролю над майном чи майновими інтересами бенефіціара, і якщо відповідь позитивна – оцінити яким чином. Довіра в межах описаної концепції позбавляється змістовного та нормативного наповнення для характеристики фидуціарних відносин: вона розглядається як «засіб, що полегшує передачу майна або майнових інтересів», просто тому, що довіра стає «частиною прагнення створити правову систему, в якій особи можуть бути впевнені, що будь-яка експлуатація або заподіяння шкоди економічним інтересам,

² Автор умисно використовує саме цей термін для ілюстрації того, що об'єктом захисту є не тільки майно, а і майнові права, що походять від нього. Це має особливе значення для трастів, де право власності переходить до трасті (довірчого управителя), проте частина майнових прав, наприклад, право на отримання частини або всього доходу від такого майна – залишається за бенефіціаром.

³ Наприклад, у трасті засновник або бенефіціар трасту передає фидуціару майновий титул на майно, у відносинах представництва бенефіціар делегує частину своєї дієздатності на користь фидуціара-представника, юридична особа набуває прав та обов'язків через дії директора.

захищеним фидуціарними обов'язками, дасть їм право на адекватний спосіб правового захисту». Іншими словами, у пропріетарній концепції довіра використовується тільки як спосіб заохотити вступати у економічні відносини шляхом забезпечення її дотримання суворими обмеженнями, які покладають на фидуціара фидуціарні обов'язки. Довіра, та пов'язані із нею питання моралі чи совісті, не мають суттєвого значення для кваліфікації порушення обов'язків фидуціаром: вистачає встановлення, наприклад, факту отримання несанкціонованого прибутку або використання у власних інтересах майна бенефіціара (в тому числі інформації), незалежно від добросовісності та вини фидуціара [10, с. 10–19].

Пропріетарній моделі протиставляється міжособистісна концепція. Вона полягає у тому, що фидуціарні обов'язки існують для регулювання унікальних правовідносин, які складають зміст фидуціарного права. Невід'ємною частиною цієї доктрини є регулювання морального аспекту, саме тому важливими факторами є поведінка фидуціара, якість його взаємодії з бенефіціаром, а також очікування сторін від правовідносин, у які вони вступають. На відміну від пропріетарної концепції, міжособистісна ставить головним об'єктом охорони не майно та майнові інтереси бенефіціара, а «цілісність» відносин фидуціара і бенефіціара, яка полягає у забезпеченні їх належного функціонування та захисті вразливої сторони. Це досягається через забезпечення «чесності та вірності між сторонами» (*rectitude and fidelity between the parties*). Спільною рисою із пропріетарною концепцією є те, що міжособистісна концепція також підкреслює, що в основі фидуціарних обов'язків лежить зобов'язання фидуціара діяти в інтересах іншої особи (бенефіціара), проте об'єктом захисту є не майно, а інтереси бенефіціара, що дозволяє поширити застосований підхід на «життєво важливі неправові» або «практичні інтереси» особи [10, с. 19–21]. Крім того, в межах цієї доктрини безпосередньо підкреслюється, що фидуціарні відносини охоплюють відносини, які характеризуються термінами «влада», «контроль» та «вразливість»,

а не пов'язані лише із фактом передачі майна [10, с. 22].

На практиці це означає, що, наприклад, в межах міжособистісної концепції до складу охоронюваних інтересів юридичної особи входить не тільки її майно, а й також публічний імідж та ділова репутація, яким фидуціари можуть завдати шкоди своїми діями. Проти адвоката, який, маючи конфлікт інтересів здійснює представництво конкуруючої сторони, на підставі положень про порушення обов'язку лояльності може бути поданий позов про відшкодування моральної шкоди, оскільки інтереси клієнта не обмежуються лише «комерційним благополуччям». У відносинах, що виникають між батьками та дітьми, захист поширюється не лише на майнові інтереси дитини, а й фізичну недоторканність малолітнього або неповнолітнього [10, с. 21]. Описуючи відносини між лікарем та пацієнтом, які за описом підпадають під міжособистісну концепцію фидуціарних відносин, професор М. Холл писав, що «лікарі володіють величезним досвідом у складному комплексі навичок і знань, які мають вирішальне значення для збереження життя і відновлення здоров'я їхніх пацієнтів. Лікарі контролюють добробут своїх пацієнтів у найбільш життєво важливих аспектах, які тільки можна собі уявити. Хворі пацієнти, в силу свого ослабленого і вразливого стану, інколи дуже залежать від суджень і дій своїх лікарів. Точний діагноз вимагає від пацієнтів розкриття найособистіших деталей їхнього життя, а ефективне лікування часто тягне за собою вторгнення в найсуттєвіші аспекти тілесної близькості, вторгнення в саму кров і нутрощі нашого цілісного почуття себе» [11, с. 287–288].

Термін «довіра» не має уніфікованого визначення, проте у літературі трапляються такі його трактування, зокрема як «прийнята вразливість до можливої, але не очікуваної недоброзичливості (або відсутності доброзичливості) з боку інших щодо себе» (за А. Бейєр), а також «стан, що передбачає впевнені позитивні очікування щодо мотивів іншого стосовно себе в ситуаціях, пов'язаних з ризиком» (за Р. Дж. Льюїцькі та Б. Б. Банкер) [12, с. 9]. Отже, довіра, насампе-

ред, характеризується двома ознаками: 1) вразливістю⁴ однієї особи від поведінки іншої, а також 2) позитивним очікуванням, що більш сильна сторона не спричинить шкоди.

Саме позитивне очікування незаподіяння шкоди вразливій стороні видається однією із основоположних характеристик, що дозволяє розмежувати фідучіарні правовідносини від інших. Як було зазначено вище, фактично всі правовідносини характеризуються тим або іншим ступенем довіри; проте, наприклад, договірні відносини не характеризуються саме позитивним очікуванням, оскільки дозволяють сторонам визначити розміри штрафних санкцій на випадок (а фактично – очікуючи) порушення зі сторони контрагента. Крім того, договірні очікування є двосторонніми, оскільки кожна із сторін очікує взаємного виконання, а фідучіарні – односторонніми через те, що фідучіар має майно та / або дискреційні повноваження щодо практичних інтересів бенефіціара, а останній через це є вразливим і має лише очікування того, що фідучіар буде діяти в його найкращих інтересах. Дискусійним є питання чи існують в деліктних відносинах будь-які очікування сторін (якщо це не випадок умисного заподіяння шкоди), проте сама можливість, наприклад, застрахувати майно наштовхує на думку про те, що особа може очікувати заподіяння їй позадоговірної шкоди третіми особами.

В той же час лікарі та юристи запрошуючи потенційних пацієнтів та клієнтів відповідно створюють уявлення про те, що зможуть надати фахову допомогу (навіть якщо результат буде невдалим для бенефіціара), в суспільстві панує стійке уявлення про те, що батьки повинні дбати у найкращий спосіб про інтереси своїх малолітніх та неповнолітніх дітей, а також про те, що викладачі повинні займатися освітою студентів, а не, наприклад, при-

⁴ Причини вразливості дійсно криються у тих факторах, про які писала Г.В. Буяджи, а саме залежність однієї особи від іншої, неможливість визначити наперед вичерпний зміст юридичних дій при передачі повноважень, неможливість здійснення контролю. Проте такий перелік не є вичерпним. У так званих *ad hoc* фідучіарних відносинах суди у кожній окремій справі обґрунтовують які саме фактори вплинули на їх рішення визнати спірні відносини фідучіарними.

мушувати їх шукати літературу у власних інтересах (в Сполучених Штатах Америки викладачі та шкільні вчителі також вважаються фідучіарами [13, с. 160]). Довіра в таких випадках є складовою частиною природи відповідних правовідносин. Міжособистісна доктрина просуває цінність довіри як концептуальної основи фідучіарних відносин та розглядає порушення довіри як «унікальне порушення, яке не підлягає і не може підлягати захисту в рамках деліктного або договірної права» [10, с. 24].

Отже, в залежності від обраної концепції довіри виступати як рудиментом, так і однією із визначальних рис фідучіарних відносин. Наразі склалася дещо парадоксальна ситуація, коли доктрина і судова практика тяжіє до міжособистісної концепції, наполягаючи на довірчому характері фідучіарних правовідносин, проте законодавство обмежує застосування цього правозахисного механізму нормами корпоративного права. Вразливість бенефіціара у правовідносинах з фідучіаром – не завжди вибір, а найчастіше – об'єктивна їх характеристика. Така вразливість не може бути виправлена положеннями договірної або деліктної права, а тому видається, що сфера поширення застосування фідучіарних правовідносин – це лише питання часу. Видається, що в межах проведення процесу рекодифікації цивільного законодавства доцільно розглянути питання про виокремлення положень про фідучіарні обов'язки в окрему Главу підрозділу 2 розділу III книги п'ятої Цивільного кодексу України. В цій Главі було б доцільно закріпити головні фідучіарні обов'язки лояльності та дбайливості, визначити сфери застосування фідучіарних відносин (в т.ч. вирішити питання щодо надання суду можливості кваліфікувати *ad hoc*⁵ фідучіарні відносини), а також закріпити більш конкретні норми поведінки, які розкривають кожен із головних фідучіарних обов'язків: наприклад, для обов'язку лояльності –

⁵ Більш детально див. Трубаков Є.О. До питання про *ad hoc* фідучіарні правовідносини. *Цивільне право України: погляд у майбутнє* : збірник матеріалів XIII Міжнародного цивілістичного форуму (м. Київ, 04 квітня 2024 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 135–141.

це заборона конфлікту інтересів, заборона несанкціонованого збагачення, заборона привласнення можливостей бенефіціара, обов'язок конфіденційності тощо, для обов'язку дбайливості – обов'язок діяти з розумною обачністю та професійністю, обов'язок

звітувати, обов'язок моніторингу та нагляду, обов'язок вести належним чином облік та документацію, правило ділового судження тощо (набір застосовних конкретних правил має варіюватися в залежності від сфери застосування фідучіарних обов'язків).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України : постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2019. № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.04.2026).
2. Цивільний кодекс України (Кодекс права приватного) : проект Закону України від 22.01.2016, реєстраційний № 14394. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69528> (дата звернення: 13.04.2026).
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 13.04.2026).
4. Leib E. J., Ponet D. L., Serota M. A Fiduciary Theory of Judging. *California Law Review*. 2013. Vol. 101, No. 3. С. 699–753. URL: https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2178&context=faculty_scholarship (дата звернення: 13.04.2026).
5. Майданик Р. А. Проблеми довірчих відносин у цивільному праві. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. 502 с.
6. Майданик Р. А. Фідучіарні правовідносини та фідучіарне управління майном в умовах рекодифікації цивільного права. *Приватне право і підприємництво*. 2025. Вип. 25. С. 40–69. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2025.25.5> (дата звернення: 13.04.2026).
7. Онищенко Г. В. Довірчі правовідносини з іноземним елементом : монографія. Київ, 2012. 268 с.
8. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04.12.2018 у справі № 910/21493/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78412710> (дата звернення: 13.04.2026).
9. Lázaro-Muñoz G. The fiduciary relationship model for managing clinical genomic “incidental” findings. *J Law Med Ethics*. 2014 Winter. № 42 (4). P. 576–589. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4312667/pdf/nihms654126.pdf> (дата звернення: 13.04.2026).
10. Naftali Ben Zion Y. The Underlying Conceptions of Fiduciary Law. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5032743 (дата звернення: 13.04.2026).
11. Hall M. A. Fiduciary Principles in Health Care. *The Oxford Handbook of Fiduciary Law* / eds. E. J. Criddle, P. B. Miller, R. H. Sitkoff. New York : Oxford University Press, 2019. P. 287–302. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190634100.013.15>.
12. Borum R. The Science of Interpersonal Trust. Tampa, FL : University of South Florida, Mental Health Law & Policy Faculty Publications, 2010. 75 p. URL: https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1573&context=mhlp_facpub (дата звернення: 13.04.2026).
13. Scharffs B. G., Welch J. W. An Analytic Framework for Understanding and Evaluating the Fiduciary Duties of Educators. *Brigham Young University Education and Law Journal*. 2005. Vol. 2005. № 2. P. 159–245. URL: <https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1204&context=elj> (дата звернення: 13.04.2026).

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 16.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026